

УДК 94:27-442.47

UDC 94:27-442.47

**КАМЕНТАРЫІ БАГАСЛОВАЎ
АНТЯХІЙСКОЙ ШКОЛЫ
АБ ІНСТЫТУЦЕ ПОСТУ Ў КНІГАХ
СВЯТОГА ПІСАННЯ ПАДЧАС
ХРЫСТАЛАГІЧНЫХ СПРЭЧАК****COMMENTARIES OF ANTIOCH
THEOLOGIANS ON THE INSTITUTE
OF FAST IN THE BOOKS
OF THE SCRIPTURE DURING
CHRISTOLOGICAL ARGUMENTS**

У. М. Завальнюк,
*кандыдат гістарычных навук,
ксёндз-магістр, настояцель
Мінскага Касцёла Святога
Сымона і Святой Алены*

U. Zavalnyuk,
*Candidate of History,
Priest-Master, the Dean
of the Minsk Cathedral
of St. Simon and Helena*

Паступіў у рэдакцыю 20.01.16.

Received on 20.01.16.

Разглядаецца роля старажытнацаркоўнай літаратуры перыяду хрысталагічных спрэчак па фарміраванні ў хрысціянскіх супольнасцях ідэі пошніцтва. Аналізуецца развіццё інстытута пошніцтва ў каментарыях багасловаў антыяхійскай школы да кніг Святога Пісання.

Ключавыя словы: гісторыяграфія, догмат, пошніцтва, Святое Пісанне, старажытнацаркоўная літаратура, хрысталагічныя спрэчкі.

The role of ancient religious literature of the period of christological debates (IVth century) in the development of fasting idea in Christian communities is considered. The article analyses the development of fasting in the comments of The Church Fathers of Antioch school to the books of The Holy Scripture.

Keywords: historiography, dogma, fast, the Scripture, ancient church literature, Christological arguments.

Развіццё багаслоўя, як і любое інтэлектуальнае станаўленне, адбывалася ў выяўленні перавагі адных пунктаў погляду над іншымі. Гісторык хрысціянства Й. Лорц адзначаў, што «яно само імкнецца да завяршэння, калі ў выніку сутыкнення розных меркаванняў прыходзіць да сцвярджэння адзінай ісціны. У рэлігійнай галіне гэта здзяйсняецца пры дапамозе Царквы, калі яна фармулюе догмат» [1, с. 127].

На працягу некалькіх стагоддзяў працаўка догматаў была адным з найважнейшых працэсаў у жыцці Царквы, вызначаўшых яе развіццё. Фармулёўка догматаў у IV–VIII стст. абапіралася на працы багасловаў перыяду трыядалагічных¹ і хрысталагічных² спрэчак і на пастаўленыя багаслоўем пытанні. Догмат, які атрымаў абгрунтаванне, азначаў паняццёна сфармуляванае палажэнне веры, якое абвешчана Царквой абавязковым для ўсіх і азначала, што рэлігійная ісціна, выказаная проста і зразумелай мовай (запазычанай са Святога Пісання), выкладзена тут на больш філасофскай і навуковай мове.

Дагматычныя працы багасловаў былі накіраваны спачатку на трыядалагічныя, а за-

тым на хрысталагічныя таямніцы веры. Святое Пісанне вучыла, а таксама агульная вера Царквы прызнавала, што Бог – Адзін; (Айцец – Бог; Сын – Бог; Святы Дух – Бог) і што Ісус Хрыстос ёсць Бог і Чалавек [1, с. 129]. Трыядалагічная спрэчка ішла практычна праз усё IV ст. Яна была выклікана багаслоўем Арыя і яго паплечнікаў. Даследчык гісторыі сусветных сабораў А. У. Карташоў адзначаў, што пільная ўвага да гісторыі трыядалагічных спрэчак была выклікана праблемай – «быць ці не быць» хрысціянству. У гэты перыяд тэма «быць ці не быць» абвастрылася не ў аспекце гістарычнага быцця і росту, а ў праблеме якаснай: у сэнсе магчымай, непрыкметнай для мас, падмены самой сутнасці хрысціянства як рэлігіі збавення [2, с. 12–13].

Гісторыкі царквы ў гэты перыяд вылучаюць тры багаслоўскія напрамкі: новаалександрыйска-кападакійскі, антыяхійскі, заходні. Дамінуючую ролю ў перыяд трыядалагічных спрэчак адыгралі прадстаўнікі новаалександрыйска-кападакійскага напрамку. Да іх царкоўная гісторыяграфія адносіць св. Афанасія Александрыйскага [3], Васіля Вялікага [4], Рыгора Багаслова [5], Рыгора Ніскага [6], Амфілохія Іканійскага [7], Кірылу Александрыйскага [8]. Аб гэтым дакладна паведамлялася ў артыкуле

¹ Трыядалогія – вучэнне аб Найсвяцейшай Тройцы.

² Хрысталагія – вучэнне аб Боскай і чалавечай сутнасцях у Ісусе Хрысце.

«Каментарыі багасловаў Новаалександрыйска-кападакійскай школы аб інстытуце посту ў кнігах Святога Пісання перыяду трыядалагічных спрэчак (313–381 гг.)» [9]. Да прадстаўнікоў антыяхійскага кірунку царкоўная гістарыяграфія адносіць св. Яўстафія Антыяхійскага [10], Дыядора Тарсійскага, Федара Мапсуэстыйскага, св. Іаана Златавуста [11], блажэннага Федарыта Кірскага [12]. Гісторыя багаслоўскай думкі, а таксама творы выдатных прадстаўнікоў як новаалександрыйска-кападакійскага, так і антыяхійскага напрамкаў даследавалася на працягу стагоддзяў. Яе вывучэнне пачалося багасловамі пазначанага ў артыкуле адрэзку часу (Эрміем Сазаменам Саламінскім [13], Сакратам Схаластыкам [14] і інш.).

Калі ў перыяд трыядалагічных спрэчак на ўсходзе Рымскай імперыі галоўную ролю адыгрывала новаалександрыйска-кападакійскае багаслоўе, то падчас хрысталагічных спрэчак дамінаваў антыяхійскі напрамак.

Пачатак Антыяхійскай багаслоўскай школы (паводле хрысціянскага падання) узыходзіць да самога апостала Паўла. Лічыцца, што менавіта ў Антыяхіі паслядоўнікі Ісуса Хрыста «ўпершыню пачалі называцца хрысціянамі» (Дзеянне, 11: 19–30). У духоўнай культуры Антыяхіі з III стагоддзя да н. э. панавалі перыпатэтыкі – паслядоўнікі Арыстоцеля. Варта адзначыць, што антыяхійцы, у адрозненне ад александрыяцаў, у сваіх тэарэтычных канструкцыях арыентаваліся хутчэй на Арыстоцеля, чым на Платона. На аснове дыялектыкі і логікі Арыстоцеля антыяхійцы імкнуліся да яснасці і дасканаласці сваіх выказаў, рабілі намаганні, каб наблізіць усе з’явы і паняцці да чалавечага разумення.

Пры вырашэнні трыядалагічнага пытання антыяхійцы сваю ўвагу засяроджвалі на наяўнасці ў Бога трох сутнасцей, а не на іх таямным адзінстве. У асноўным хрысталагічным пытанні (аб суадносінах боскай і чалавечай прыроды ў Ісусе Хрысце) іх больш турбавала раскрыццё асобна чалавечай і асобна боскай прыроды Хрыста, чым праблема адзінства дзвюх іпастасей у ім [15, с. 76].

У выніку трынітарных спрэчак сцвердзілася вызначэнне, што Ісус Хрыстос ёсць сапраўдны Бог і сапраўдны Чалавек. Паўстала пытанне аб тым, якім чынам дзве ідэальныя прыроды злучаюцца ў Ісусе Хрысце і ўтвараюць адзінства Бога-чалавека. Гэта спрэчка атрымала назву хрысталагія, а галоўнай тэмай хрысталагічных спрэчак стала не сама па сабе наяўнасць у Хрысце дзвюх іпастасей, але тое, як яны злучаюцца.

На вырашэнне гэтай праблемы былі накіраваны намаганні ўсіх багаслоўскіх цэнтраў. Небяспеку нёс любы аднабаковы падыход, незалежна ад таго, якую з дзвюх прырод Хрыста

перабольшваць – Боскую ці Чалавечую. Багасловы Антыяхіі, з аднаго боку, і багасловы Александрыі – з другога, далі два прынцыпова розныя адказы на гэта пытанне.

Багасловы Антыяхійскай школы зыходзілі з таго, што чалавечая прырода ў Хрысце аўтаномная і бясшкодная. Каб захаваць гэта палажэнне, яны прытрымлівалася строгага падзелу абедзвюх прырод Хрыста. На іх думку, дзве прыроды ў Хрысце не злучаны ўнутрана, а толькі звязаны, падобна да двух кавалкаў дрэва, якія шчыльна прылягаюць адзін да аднаго, аднак пры гэтым не пашкоджваюцца. Гэта азначала, што чалавеку – Ісусу з Назарэта – нельга прыпісваць атрыбуты Логаса. Такое разуменне ставіла пад сумненне адзінства сутнасці Хрыста, сцвярджалася не сапраўднае ўвасабленне (інкарнацыя) Логаса, а толькі ўсяленне Логаса ў чалавека, толькі маральнае злучэнне Чалавека і Бога. Антыяхійцы дэкларавалі: «Калі ў Хрысце дзве прыроды, то ў ім і дзве іпастасі, г. зн. дзве поўныя асобы, Божая і Чалавечая, злучаныя, аднак, паводле веры, адмыслова і таямніча ў адну асобу» [2, с. 193].

Чаму антыяхійцы прымалі Святое Пісанне літаральна? На гэта пытанне ў царкоўнай гістарыяграфіі ўсталявалася меркаванне: этнаграфічная і тапаграфічная блізкасць антыяхійцаў да Палесціны і евангельскай гісторыі, да мовы і нораваў семітаў утрымлівалі іх свядомасць у атмасферы свайго кшталту найўнага рэалізму, што не дазваляла ператвараць вобраз Ісуса Хрыста ні ў якую абстракцыю. Гэта біблейска-гістарычная «падстава» антыяхійцаў рабіла іх першакласнымі экзэгетамі¹ Святога Пісання і з’яўлялася моцнай перавагай, якая брала за аснову Пісанне самых смелых палажэнні хрысціянскай думкі і містыкі. Як сцвярджаў прафесар М. М. Глубакоўскі, ні ў якім рацыяналізме і пазітывізме антыяхійцы не вінаваты. Св. Пісанне для іх не філалагічны дакумент, а адкрыццё пра таямніцу збаўлення праз Месію – Богачалавека. Яны тлумачылі Пісанне як служкі веры, тыпалагічна, г. зн. антырацыяналістычна, аднак не алегарычна. Алегорыя, на думку антыяхійцаў, не ёсць абавязковы метада для рэлігійнай думкі. Яны лічылі, што алегорыя – рызыкаўнае самавольства мастацкай фантазіі, якое часта нічога агульнага не мае з сапраўдным сэнсам напісанага. Яна слізкі шлях да непрыкметнага сцірання пэўных абрысаў догматаў і пераўтварэння іх у пэўныя туманныя абстракцыі. Іншая справа – тыпалогія, або, па-сучаснаму, сімвалізм, які ўзаконены Новым Запаветам. Антыяхійцы – тыпалагісты [2, с. 192].

¹ Экзэгетыка (грэч.) – тлумачэнне, мастацтва інтэрпрэтацыі і раскрыцця біблейскіх тэкстаў.

У выніку хрысталагічных спрэчак пад абвінавчванне трапіла цэлая школа, а таксама большая частка Царквы з такімі вялікімі славытымі аіцамі і прыхільнікамі праваслаўя, як св. Мялеццый, старшыня II Сусветнага сабору, як аскет Дыядор, старац Флавіян і св. Златавуст. Гісторык хрысціянства А. Карташоў лічыў, што як багаслоўе, хрысталагія антыяхійцаў не дасягнула абсалютнай дасканаласці. Адзначым, што ў хрысціянстве першапачаткова і заўсёды прымалася наяўнасць іншадумства. Па словах апостала Паўла, належыць быць ерасям, г. зн. варыянтам, партыям у багаслоўі, каб з'явіліся самыя вытанчаныя. На фоне Александрыйскага багаслоўя выявілася меншая «адмысловасць» Антыяхійскай школы. Аднак Александрыя як школа і багаслоўе таксама не была дасканаласцю.

Ход думкі Александрыйскага багаслоўя быў зваротным: яно пазбегла аднабаковасці Антыяхійскай школы. Александрыйскае багаслоўе зыходзіла як з паўнаты чалавецтва Ісуса, так і з Яго Богачалавека. Яно вучыла, што абедзве Прыроды сапраўды злучаны ў адной асобе, без змешвання, пры тым падкрэслівала, што гэта адзінства – рэальнае, фізічнае [1, с. 138].

У экзэгетыцы Александрыйская школа развівала алегарычны (іншасказальны) метаад інтэрпрэтацыі Бібліі. Прыхільнікі алегарычнага метаду лічылі, што не ўсё ў Бібліі «ляжыць на паверхні» для разумення, а наадварот, многае схавана ад першага, непасрэднага ўспрымання. Яны зыходзілі з думкі, што ў Святым Пісанні ісціна выкладаецца з дапамогай знакаў і алегорый. Біблейскі тэкст быў прызначаны Богам для засваення простым чалавекам, таму напоўнены натуралістычнымі вобразамі, якія з'яўляюцца сімваламі іншага, духоўнага і містычнага сэнсу. У перыяд хрысталагічных спрэчак лідарам александрыйцаў быў Кірыла, у творчасці якога заўважаюцца відавочна яркавыя прыклады алегарычнага метаду [15, с. 71].

Менавіта ў кантэксце вышэйазначаных свабодных багаслоўскіх спрэчак, пачатак якіх звязваецца з Міланскім эдыктам аб верацярпімасці імператараў Канстанціна (306–337 гг.) і Ліцынія (308–324 гг.), прынятым у 313 г., была шырока закранута і тэма посніцтва.

Пост у шматлікіх працах Кірылы Александрыйскага пазначаецца больш за некалькі дзясяткаў разоў. Яго шматлікія творы займаюць дзевяць тамоў у «Патралогіі» Міня¹. Асноўнымі лічацца «Каментарыі на дванаццаць ма-

лых прарокаў», «Каментарыі на кнігу прарока Ісаі», «Аб пакланенні ў Духу і ў Ісціне». Апошняя праца – гэта трактат у сямі главах, у якім выкладаецца хрысціянскае разуменне Старога Запавету. Пазначаецца, што хрысціянін не павінен абмяжоўвацца літаральным засваеннем боганатхнёнай кнігі, але праз усё жыццё ў Духу прыйсці да сапраўднага разумення Святога Пісання, створанага таксама ў Духу. Кірыла разумее жыццё ў Духу як прыналежнасць да Царквы, а тым самым і само Пісанне ўспрымалася ім як кніга Царквы [16, с. 271].

Аднак, што датычыцца праблематыкі посту, то Кірыла неаднойчы да яе звяртаўся, калі рабіў каментарыі да кнігі Старога Запавету. Ён сцвярджаў, што закон патрабаў пакоры і посту, утаймавання цялеснай пажадлівасці [8, с. 334]. У каментарыях да кнігі дванаццаці малых прарокаў Кірыла ўдакладняе паняцце «асвяціце пост»: зрабіце замест паднашэння ў выглядзе ахвяры сапраўды свяцейшы і беззаганны пост, не варта мардаваць цела недаяданнем, і ў той жа час, посцячы, самім рабіць тое, чым абражаецца Бог. Такі пост Кірыла называе неразумным і нячыстым. Ён перасцерагае, што калі падчас посту не ўздумаем адступіць ад сваіх жаданняў і будзем стамляць падручных у судах і сварках, як звычайна «б'ць пяст'ю смиреннаго» (Іс.58:3–4), то не будзем пасціцца, як неабходна, а за працы справядліва панясём кару, таму што Бог абвясчае: «не таковаго бо поста избрах» (Іс.58:6) [17, с. 10].

У каментарыях да кнігі прарока Захарыі Кірыла прадпісвае абавязковае суправаджэнне посту пакаяннем: пост дарэмны і не прыносіць ніякай карысці, і плач бескарысны, і працы застаюцца без узнгароды, калі не асвятціць пост. Мэта ж гэтага палажэння ў пакліканні да пакаяння, менавіта пакаянне павінна быць абавязковым суправаджэннем посту і толькі таму можа быць заўгодным Богу... што адверне беззаконне, якое настройвае чалавека жыць у Духу [18, с. 42].

Як і ў данікейскай літаратуры, пост у працах багасловаў Антыяхійскай школы падчас хрысталагічных спрэчак насіў фрагментарны характар. Аднак у каментарыях да тэмы посту ў кнігах Святога Пісання антыяхійскіх багасловаў, як і александрыйцаў, таксама адлюстроўваецца свой метаад.

Як вядома, Антыяхія была цэнтрам экзэгетычнай традыцыі таго часу. Адным з выбітных настаўнікаў Антыяхійскай школы быў Дыядор Тарсійскі – прафесар багаслоўя і біблейскай экзэгетыкі ў Антыяхійскім універсітэце, паслядоўнік метадаў Арыстоцеля. Яго вучнямі былі св. Іаан Златавуст і Фёдар Мапсуэтыйскі. Пры жыцці Дыядор быў шырока вядомы сваёй навуковай дзейнасцю і выдатным красамоўствам. Няшмат яго твораў дайшло да нашага часу,

¹ Мінь Жан Поль (1800–1875) – французскі каталіцкі святар. З 1844 па 1866 г. ён выдаў першую і да нашага часу ўнікальную «Патралогію» (378 тт.). У яе ўвайшлі дзве серыі: лацінская (PL) і грэчаская (PG), а таксама ўсе вядомыя на той час старажытныя хрысціянскія тэксты, у тым ліку апокрыфы і пісанні неартадаксальнага напрамку.

але па некалькіх урыўках з гістарыяграфіі Царквы вызначаецца агульны кірунак анты-ахійскай думкі і метада тлумачэння Святога Пісання – «літаральнае прыняцце тэксту, вышукванне простага сэнсу і пазбяганне абстракцыі і іншасказання» [16, с. 261; 19, с. 261].

Гістарыёграфы хрысціянства адзначаюць, што яго вучань Фёдар Мапсуэтыйскі быў таксама адным з найбольш знакамітых багасловаў Усходу і ў пэўны час кіраўніком Антыяхійскай школы. Фёдар быў вядомым мысляром і бліскучым аратарам, адрозніваўся адточаным валоданнем арыстоцэлевай дыялектыкі і строгай аскетычнасцю. Ён пакінуў мноства каментарыяў на Святое Пісанне. Пры іх разглядзе мы бачым, што багаслоў кіруецца тым жа гісторыка-граматычным метадам тлумачэння, прытрымліваецца літаральнага сэнсу, г. зн. тых думак, якія ўклалі ў тэкст Пісання Богам натхнёныя аўтары. Так, у каментарыі Евангелля ад Матфея (4:2) Фёдар Мапсуэтыйскі тлумачыць, што калі Хрыстос паспытаў, тады д'ябал паспрабаваў прыступіць са спакусамі, паколькі не здзівіўся саракадзённаму посту, ведаючы, што і Ілья столькі ж дзён пасціўся. Таму і не спалохаўся, калі накінуўся на Яго, мяркуючы, што Ён таксама такі ж [як Ілья], а не Бог, дзе маецца на ўвазе пост Старога Запавету [20, с. 72]. Спецыялісты па гісторыі хрысціянства лічаць, што на яго каментарыях лепш за ўсё вывучаць асаблівасці названага метаду [21, с. 218].

Каменціруючы словы Хрыста пра Іаана Хрысціцеля (11: 1–19), Фёдар адзначаў, што яўрэі не ўвервалі ў Хрыста, нягледзячы ні на пост і пустыннае жыццё Іаана, ні на сціплы лад яго жыцця і дамастройнае пражыванне Самога Уладыкі Хрыста, што яны асудзілі Таго, Хто ўсё мудра зладзіў і не прапусціў нічога, што спрыяла б іх карысці і выратаванню і быў імі пакараны. І далей яны больш не могуць вінаваціць Яго, бо Ён выканаў усё, не пакінуўшы ім і цені для нядобразычлівасці або няўдзячнасці. Федар Мапсуэтыйскі канстатуе факты, прапануе яўрэям самім вызначыцца і зрабіць выбар як ставіцца да гэтага выпадку. Зноў жа ён апелюе да зразумелых, прынятых у яўрэяў правілаў і норм [20, с. 283].

Непераўздыдзеным тлумачальнікам Святога Пісання з'яўляецца Іаан Златавуст. Як адзначыў протаіерэй Ян Мейендорф, яго экзэгега ясна простая, далёкая ад алегарызацыі, але затое багаты тыпалагічнымі тлумачэннямі. Большасць тварэнняў Іаана Златавуста ўяўляюць сабой пропаведзі на розных кнігі Святога Пісання. Яны захаваліся як ва ўласным яго выкладзе, так і ў адрэдагаваных запісах. Па сваіх поглядах на жыццё св. Іаан Златавуст быў чалавекам даканстанцінавай эры. Ён заўсёды гаварыў людзям у вочы ўсё, што пра іх думаў, яму не хапала далікатнасці, дыпламатычнага

чуцця, што часцяком ставіла яго ў цяжкае становішча. І ўсё гэта вынікала са строгага хрысціянскага стаўлення да свету [16, с. 226].

Тэма посніцтва шматразова закранаецца ў пропаведзях Іаана. 90 гамілій Златавуста на Евангелле ад Матфея былі прамоўленыя ў Антыяхіі, калі ён быў яшчэ прэсвітарам, верагодна, у 390 г. Гаміліі досыць доўгія і пакрываюць без пропускаў і сістэматычна ўсё Евангелле ад Матфея цалкам. Хоць кожная гутарка застаецца аўтаномнай і скончанай у дачыненні да астатніх, усе яны ўзаемазлучаныя. Аратарскае майстэрства Іаана Златавуста перш за ўсё славілася сваёй здольнасцю да абуджэння ў слухачах эмацыянальнага ўспрымання. Асабліва яно праяўляецца ў гаміліях на Евангелле ад Матфея ва ўжыванні парэнэзы¹ і ў тэндэнцыі да маральнага тлумачэння [20, с. XXXIII].

Яскравым прыкладам з'яўляецца каментарый у 13-й гаміліі да евангельскага тэксту: «Тады Ісус быў узведзены Духам у пустыню, на спакушэнне ад д'ябла» (Матфей. 4:1), Іаан паказваў, што пост – зброя супраць д'ябла, «д'ябал знайшоў Хрыста ў пустыні – і ў пустыні непраходнай... Глядзі, з якой хітрасцю, з якой каварнасцю прыступае ён, і якога дачакаўся зручнага моманту. Ён прыступае не тады, калі Ісус пасціўся, але калі паспрабаваў. Адсюль спазнай, наколькі вялікае шчасце і наколькі моцная зброя супраць д'ябла – пост; спазнай і навучыся...». Важнасць посту Іаан даказваў, звяртаючы ўвагу на ініцыятыву і настаўніцтва з боку Хрыста ў гэтым пытанні, што сам Хрыстос пасціўся, – не таму, што Яму патрэбен быў пост, але для нашага навучання [11, с. 131].

У 57-й гаміліі Іаан удакладняе і акцэнтуюе, што для выгнання дэманаў неабходны пост, які злучаны з малітвай: «Гэты ж род выганяецца толькі малітвай і постами» (арт. 21)...Для пераканальнасці ў значнасці і важнасці посту, а таксама малітвы аўтар абуджае ў слухачах эмацыянальнае ўспрымання, апавядае, што той, хто моліцца з постами, мае два крылы, лягчэйшыя за вецер [22, с. 281]. Вычарпальную характарыстыку посту Іаан Златавуст дае ў «Гутарках аб статуях», дзе ён указвае на тое, што хай сапраўдны пост будзе нашым папличнікам і памочнікам, утаймуе хвалі бязладных жаданняў, уціхамірыць буру злых намераў, пакажа вялікую спрактыкаванасць ... Для ўсяго гэтага хай будзе ў нас настаўнікам пост – пост, разумею, не той, які ўтрымліваюць многія, але той праўдзівы – устрыманне не ад ежы, але і ад грахоў ... Ты посцішся? Дакажы гэта сваімі справамі. Калі ўбачыш жабрака – падай міласціну; калі ўбачыш ворага свайго – памірыся; ўбачыш свайго сябра шчаслівым –

¹ Парэнэза (ад грэч.) – дамаўленне, заахвочванне, натацыя або фраза павучальнага характару.

не зайздросці; калі ўбачыш прыгожую жанчыну – прайдзі міма [23, с. 32].

Тэма посту, узятая Іаанам Златавустам у Антыяхіі, была абагульнена ў 77-й гаміліі. Каменціруючы Евангелле «і міласціны твае ўзгадаліся перад Богам» (Дз. 10:4), Іаан адзначаў, што не толькі малітва, але і пост ад міласціны запазычвае сваю цвёрдасць. Калі ты посцішся без міласціны, то пост твой не ёсць пост, і такі чалавек горшы за абжору і п'яніцу, і прытым настолькі, наколькі жорсткасць горшая за раскошу [22, с. 375].

Як у каментарыях Дыядора Тарсійскага і Федара Мапсуэтыйскага, так і ў гаміліях на Евангелле ад Матфея Іаана Златавуста сістэматычна праводзіцца літаральнае тлумачэнне біблейскага тэксту.

Блажэнны Феадарыт Кірскі належыць да ліку самых выдатных экзэгетаў старажытнасці. У сваіх тлумачэннях Феадарыт абапіраўся на папярэднікаў і многім абавязаны ім. Разам з тым, ён заставаўся самастойным і ўмела спалучаў пошукі Александрыйскай і Антыяхійскай школ. У гэтых адносінах ён блізка да Іаана Златавуста, якім прама кіраўваўся ў тлумачэннях пасланнемі апостала Паўла. Неабходна дадаць, што яшчэ ў старажытнасці ўмелі цаніць мову, ясны, сціслы і чысты стыль Феадарытавых тлумачэнняў. Да ліку ўдалых твораў багаслова належыць яго кніга, накіраваная супраць язычнікаў, «Лячэнне элінскіх хвароб, або Пазнанне праўды Евангелля, з грэчаскай філасофіі». Яму належыць таксама шэраг тлумачэнняў на асобныя кнігі: на ўсіх прарокаў, на Песню песняў, на пасланні апостала Паўла [24, с. 11].

Тэму посту ў Феадарыта мы знаходзім шматразова ў тлумачэнні на кнігі прарокаў. Усе прарокі прадбачылі тое, што ўвасобілася ў Царкве, але бачылі здалёк і не зусім ясна, таму ў прамовах прарокаў нельга шукаць такой ж нагляднасці, як у апостальскіх творах. Аднак прароцтва заўсёды перавышае грані свайго часу і ўказвае за яго межы. У тлумачэнні прароцтваў Феадарыт імкнецца пазбегнуць празмернага іншасказання, абапіраецца на папярэдніх экзэгетаў і шмат ім абавязаны.

Так, у каментарых на кнігу прарока Іоліі (Іоил.1: 14–15) Феадарыт указвае на асвячоны пост. Асвяціце пост, правядзіце цальбу (аздараўленне) у сэнсе пакаяння. Са сказанага ясна вынікае, што пост ёсць засцерагальнае лячэнне для хворай душы, ён можа вылечваць грахоўныя жаданні. Чаму Прарок з постаў злучыў цальбу: асвяціце, кажа, пост, правядзіце цальбу. Па глыбокім перакананні Феадарыта, хрысціянскі пост павінен быць асвячоным – суправаджацца абавязковым пакаяннем, ачышчэннем душы [25, с. 4].

Каменціруючы кнігу Захарыі, Феадарыт паказвае іншы змест хрысціянскага посту, спасылаючыся на гісторыю вавілонскага палону іудзеяў і словы Бога да іх, што якая выгада Мне ад вашага посту? Калі і ў тысячу разоў больш накараючы і плачучы будзеце здзяйсняць пост па «пяцінах і седмінах», то ніякай карысці не набуду ад таго. Аб такім стаўленні Бога, на думку Феадарыта, сведчыць час вавілонскага палону; на працягу сямідзсяці гадоў не служылі іудзеі Богу ў посце. Як у ежы і пітве зазнавалі задавальненне, так і ад посту атрымлівалі карысць. Але Бог неаднаразова праз прарокаў гаварыў іх продкам і бацькам. Калі посціце, то не смуткуйце аб тым, што ўстрымліваецеся ад ежы, а весяліцеся з прычыны карысці, якая прыносіць знясільванне цела. І пры посце, і без посту, будзеце прыхільнымі да ісціны і да свету. Гэта прынцыповае заключэнне, на якім робіць акцэнт Феадарыт: ісціна і свет павінны напоўніць сэнс жыцця хрысціянна [26, с. 116].

У сваіх тлумачэннях Феадарыт таксама абапіраўся на гісторыка-граматычны аналіз тэксту, спыняўся перш за ўсё на яго літаральным сэнсе. Пры гэтым прымаў у разлік розначытанні грэчаскага тэксту, нярэдка звяртаўся і да яўрэйскага. Прыведзеныя вышэй каментары на кнігі прарокаў і ў цэлым багаслоўе, як адзначаў Рыгор Флароўскі, сведчаць, што Феадарыт да крайнасцей алегарызму ставіўся рэзка, у іншасказальных тлумачэннях бачыў «байкі неразумных». Задачу тлумачальніка ён бачыў у тым, каб «пранікнуць у таямніцы Усясвятога Духа», а для гэтага трэба азарэнне звыш, неспакойнае ўяўленне тут не мае сэнсу [24, с. 11].

З моманту прыняцця Міланскага эдыкта свабодная Царква змагла сканцэнтравана на багаслоўскім асэнсаванні веры. У кантэксце хрысталагічных спрэчак старажытнае багаслоўе працягвала тлумачыць і каменціраваць палемічныя зоны хрысціянства, дзе закранула і тэму посніцтва, растлумачыла яго ў катэгорыях элінізму з тым, каб можна было прапаведаваць Евангелле адукаванай частцы тагачаснага еўрапейскага грамадства.

Антыяхійскія багасловы асаблівую ўвагу надавалі праблемам рэалізацыі ў жыццёвых сітуацыях хрысціянскага вучэння. Яны заяўлялі пра неабходнасць цвёрдага маральнага светапогляду, абвясцілі не адыход ад свету, чаму вучылі александрыйцы, а неабходнасць практычнай барацьбы за перамогу ў свеце хрысціянскіх ідэалаў [27, с. 93]. Багасловы выкарыстоўвалі на практыцы ў каментарыях да кніг Святога Пісання гісторыка-граматычны метады тлумачэння, прытрымліваліся літаральнага сэнсу, г. зн. тых думак, якія ўкладалі ў тэкст Святога Пісання натхнёныя Богам аўтары.

ЛІТАРАТУРА

1. Лортц, Йозеф. История Церкви (рассмотренная в связи с историей идей) : в 2 т. / Йозеф Лортц. – М. : Христианская Россия, 1999–2000. – Т. 1 : Древность и Средние века. – 1999. – 511 с.
2. Карташев, А. В. Вселенские соборы / А. В. Карташев. – М. : Республика, 1994. – 542 с.
3. Великий, Афанасий свт. Избранные творения. Нравственные правила и беседы : в 4 т. / свт. А. Великий (около 295–373). – Изд. Спассо-Преображенского Волоколамского монастыря. – 1994. – Т. 1 – 524. XIII, [2] с. [Репр. Воспр.].
4. Великий, Василий, свт. Избранные творения. Нравственные правила и беседы / свт. В. Великий – Минск : Белорусский Экзархат Московского Патриархата, 2014. – 704 с.
5. Богослов, Григорий, свт. Архиепископ Константинопольский: собр. творений : в 2 т. / свт. Г. Богослов – Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1994. – Т. 2. – 680 с. [Репр. изд.].
6. Нисский, Григорий. Аскетические сочинения / Г. Нисский // Православная Библиотека. – Режим доступа: <http://www.golden-ship.ru/load/>. – Дата доступа: 10.05.2015
7. Иконийский, Амфилохий. Беседа о покаянии или о том, что не должно отчаиваться в спасении / А. Иконийский // Православная библиотека. Азбука веры. Режим доступа: http://azbyka.ru/otechnik/Amfilohij_Ikonijskij/beseda-o-pokajanii-ili-o-tom-cto-ne-dolzno-otchaivatsja-v-spasenii/ – Дата доступа: 10.04.2015
8. Александрийский, Кирилл. О поклонении и служении в Духе и истине / К. Александрийский // Православная библиотека. Азбука веры. – Режим доступа: http://azbyka.ru/otechnik/Kirill_Aleksandrijskij/o-poklonenii-i-sluzhenii-v-dukhe-i-istine/ – Дата доступа: 01.04.2015
9. Завальнюк, У. М. Каментарій багасловаў Новаалександрыска-кападакійскай школы аб інстытуце посту ў кнігах Святога Пісання перыяду трыядалагічных спрэчак (313–381 гг.) / У. М. Завальнюк // Весті ВДПУ. Серія 2. – 2015. – № 4. – С. 50–55.
10. Антиохийский, Евстафий. Слово на вечерю Лазаря и на Марию и Марфу, сестер его / Евстафий Антиохийский // Православная библиотека. Азбука веры. – Режим доступа: http://azbyka.ru/otechnik/Evstafij_Antiohijskij/slovo_na_vecheryu_Lazarya_i_na_Mariyu_i_Marfu/ – Дата доступа: 01.04.2015
11. Златоуст, Иоанн Творения святого отца нашего Иоанна Златоуста, архиепископа Константинопольского / Иоанн Златоуст : в 12 т. – С.-Петербург: Изд. С.-Петербургской Духовной Академии, 1901. – Т. 7, кн. 1. – 471 с.
12. Кирский, Феодорит. Творение блаженного Феодорита Кирского, епископа Кирского : в 8 ч. / Феодорит Кирский – М. : Тип. В. Готье, 1856. – Т. 26–28.
13. Саламинский, Эрмий Созомен. Церковная история Эрмия Созомена Саламинского / Э. С. Саламинский. – СПб. : Тип. Фишера, 1851. – 636 с. XXXVI.
14. Сократ, Схоластик. Церковная история / С. Схоластик. – М. : РОССПЭН, 1996. – 368 с.
15. Ревко-Линардато, П. С. Византийская философия: генезис и особенности развития / П. С. Ревко-Линардато. – Таганрог : Изд-во «Нюанс», 2012. – 138 с.
16. Мейендорф, Иоанн (протоиерей). Введение в святоотеческое богословие / И. Мейендорф (протоиерей). – Минск : Лучи Софии, 2007. – 384 с.
17. Александрийский, Кирилл. Толкование на книгу пророка Иоиля / К. Александрийский // Православная библиотека. Азбука веры. – Режим доступа: http://azbyka.ru/otechnik/Kirill_Aleksandrijskij/tolkovanie-na-proroka-ioilja/ – Дата доступа: 01.04.2015
18. Александрийский, Кирилл. Толкование на книгу пророка Захария / К. Александрийский // Православная библиотека. Азбука веры. Режим доступа: http://azbyka.ru/otechnik/Kirill_Aleksandrijskij/tolkovanie-na-proroka-zakhariju/ – Дата доступа: 01.04.2015
19. Фетисов, Николай (священник). Диодор Тарский. Опыт церковно-исторического исследования его жизни и деятельности / Н. Фетисов (священник). – Киев : Тип. И. И. Чоколова, 1915. – 460 с.

REFERENCES

1. Lorts, Yozef. Istoriya Tserkvi (rassmotrennaya v svyazi s istoriyey idey): v 2 t. / Yozef Lorts. – M. : Khristianskaya Rossiya, 1999–2000. – T. 1: Drevnost i Sredniye veka. – 1999. – 511 s.
2. Kartashev, A. V. Vselenskiye sobory / A. V. Kartashev. – M. : Respublika, 1994. – 542 s.
3. Velikiy, Afanasiy svt. Izbrannyye tvoreniya. Nравstvennyye pravila i besedy: v 4 t. / svt. A. Velikiy (okolo 295-373). – Ixd. Spasso-Preobrazhenskogo Volokolamskogo monastyrja. – 1994. – T. 1. – 524. XIII, [2] s. [Resp. Vospr.].
4. Velikiy, Vasiliy, svt. Izbrannyye tvoreniya. Nравstvennyye pravila i besedy / svt. V. Velikiy. – Minsk : Beloruskiy Ekzarkhat Moskovskogo Patriarkhata, 2014. – 704 s.
5. Bogoslov, Grgoriy, svt. Arkhiyepiskop Konstantinopolskiy: sobr. tvoreniy: v 2 t. / svt. G. Bogoslov. – Svyato-Troitskaya Sergiyeva Lavra, 1994. – T. 2. – 680 s. [Repr. izd.].
6. Nisskiy, Grigoriy. Asketicheskiye sochineniya / G. Nisskiy // Pravoslavnaya Biblioteka. – Rezhim dostupa: <http://www.golden-ship.ru/load/>. — Data dostupa: 10.05.2015.
7. Ikonijskiy, Amfilokhiy. Beseda o pokayanii ili o tom, chto ne dolzhno otchaivatsya v spasenii / A. Ikonijskiy // Pravoslavnaya biblioteka. Azbuka very. Rezhim dostupa: http://azbyka.ru/otechnik/Amfilohij_Ikonijskij/beseda-o-pokajanii-ili-o-tom-cto-ne-dolzno-otchaivatsja-v-spasenii/. – Data dostupa: 10.04.2015.
8. Aleksandriyskiy, Kirill. O poklonenii i sluzhenii v Dukhe i istine / K. Aleksandriyskiy // Pravoslavnaya biblioteka. Azbuka very. Rezhim dostupa: http://azbyka.ru/otechnik/Kirill_Aleksandrijskij/o-poklonenii-i-sluzhenii-v-dukhe-i-istine/. – Data dostupa: 01.04.2015.
9. Zavalnyuk, U. M. Kamentaryi bagaslovau Novaaleksandriyskayakapadakiyskayshkoly ab instytutse postu u knigakh Svyatoga Pisannya peryyadu tryyadalagichnykh sprechak (313-381 gg.) / U. M. Zavalnyuk // Vestsi BDU. Seryya 2. – 2015. – № 4. – S. 50-55.
10. Antiokhiyskiy, Yevstafiy. Slovo na vecheryu Lazarya i na Mariyu i Marfu, sestyor yego / Yevstafiy Antiokhiyskiy // Pravoslavnaya biblioteka. Azbuka very. Rezhim dostupa: http://azbyka.ru/otechnik/Evstafij_Antiohijskij/slovo_na_vecheryu_Lazarya_i_na_Mariyu_i_Marfu/. – Data dostupa: 01.04.2015.
11. Zlatoust, Ioann. Tvoreniya svyatogo ottsa nashego Ioanna Zlatoust, arkhiyepiskopa Konstantinopolskogog / Ioann Zlatoust: v 12 t. – S.-Peterburg : Izd. S.-Peterburgskoy Duhovnoy Akademii, 1901. – T. 7, kn. 1. – 471 s.
12. Kirskiy, Feodorit. Tvoreniye blazhennogog Feodorita Kirskogo, yepiskopa Kirskogo: v 8 ch. / Feodorit Kirskiy. – M. : Tip. V. Gotye, 1856. – T. 26–28.
13. Salaminskiy, Ermiy Sozomen. Tserkovnaya istoriya Ermiya Sozomena Salaminskogo / E. S. Salaminskiy. – Spb. : Tip. Fishera, 1851. – 636 s. XXXVI.
14. Sokrat, Skholastik. Tserkovnaya istoriya / S. Skholastik. – M. : ROSSPEN, 1996. – 368 s.
15. Reko-Linardato, P. S. Vizantiyskaya filosofuya: genesis i osobennosti razvitiya / P. S. Reko-Linardato. – Taganrog : Izd-vo „Nyuanis“, 2012. – 138 s.
16. Meyendorf, Ioann (protoiyerey). Vvedeniye v svyatootecheskoye bogosloviye / I. Meyendorf (protoiyerey). – Minsk : Luchi Sofii, 2007. – 384 s.
17. Aleksandriyskiy, Kirill. Tolkovaniye na knigu proroka Ioliya / K. Aleksandriyskiy / Pravoslavnaya biblioteka. Azbuka very. Rezhim dostupa: http://azbyka.ru/otechnik/Kirill_Aleksandrijskij/tolkovanie-na-proroka-ioilja/. – Data dostupa: 01.04.2015.
18. Aleksandriyskiy, Kirill. Tolkovaniye na knigu proroka Zakhariya / K. Aleksandriyskiy / Pravoslavnaya biblioteka. Azbuka very. Rezhim dostupa: http://azbyka.ru/otechnik/Kirill_Aleksandrijskij/tolkovanie-na-proroka-zakhariju/. – Data dostupa: 01.04.2015.
19. Fetisov, Nikolay (svyashchennik). Diodor Tarsskiy. Opyt tserkovno-istroicheskogo issledovaniya yego zhizni i deyatelnosti / N. Fetisov (svyashchennik). – Kiyev : Tip. I. I. Chokolova, 1915. – 460 s.

20. Библейские комментарии Отцов Церкви и других авторов I–VIII веков. Новый Завет. Т. I а : Евангелие от Матфея 1–13 / под ред. Манлио Симонэтти ; рус. изд. под ред. Ю. Н. Варзонины ; пер. с англ., греч., лат., сир.– Тверь : Гермeneвтика, 2007. – 432 с.
21. Гурьев, Петр. Феодор, епископ Мопсуетский / П. Гурьев. – М. : Тип. Л. и А. Снегиревых, 1890. – 356 с.
22. Златоуст, Иоанн Творения святого отца нашего Иоанна Златоуста, архиепископа Константинопольского / Иоанн Златоуст : в 12 т. – С.-Петербург : Изд. С.-Петербургской Духовной Академии, 1901. – Т. 7, кн. 2. – 564 с.
23. Златоуст, Иоанн, Беседы о статуях / И. Златоуст // Православная библиотека. Азбука веры. – Режим доступа: http://azbyka.ru/otechnik/loann_Zlatoust/statues/. – Дата доступа: 01.04.2015
24. Кирский, Феодорит, еп. Церковная история / Феодорит, еп. Кирский. – М. : Изд. «Российская политическая энциклопедия»; Православное товарищество «Колокол», 1993. – 239 с.
25. Кирский, Феодорит, Толкование на книгу пророка Иоиля / Феодорит Кирский // Православная библиотека. Азбука веры. – Режим доступа: <http://azbyka.ru/> http://azbyka.ru/otechnik/Feodorit_Kirskij/tolkovanie-na-proroka-ioilja/ – Дата доступа: 01.04.2015
26. Кирский, Феодорит, Творение блаженного Феодорита Кирского, епископа Кирского: в 8 ч. / Феодорит Кирский. – М. : Тип. В. Готье, 1857. – Т. 30. – 397 с.
27. Дулуман, Е. К. Антиохийская и Александрийская богословские школы и их влияние на христологические споры IV–VI веков / Е. К. Дулуман. – М. : Московская духовная академия, 1950. – 183 с.
20. Bibleyskiye kommentarii Otsov Tserkvi i drugikh avtorov I–VIII vekov. Novyy Zavet. T. I a: Yevangeliye ot Matfeya 1–13 / pod red. Manlio Simonetti; rus. izd. pod red. Yu. N. Varzonina; per. s angl., grech., lat., sir. – Tver : Germenevтика, 2007. – 432 s.
21. Guryev, Pyotr. Feodor, yepiskop Mopsuyetskiy / P. Guryev. – M. : Tip. L. i A. Snegiryovykh, 1890. – 256 s.
22. Zlatoust, Ioann. Tvoreniya svyatogo ottsa nashego Ioanna Zlatousta, arkhiyepiskopa Konstantinopolskogog / Ioann Zlatoust: v 12 t. – S.-Peterburg : Izd. S.-Peterburgskoy Duhovnoy Akademii, 1901. – T. 7, kn. 2. – 564 s.
23. Zlatoust, Ioann. Besedy o statuyakh / I. Zlatoust // Pravoslavnaya biblioteka. Azbuka very. Rezhim dostupa: http://azbyka.ru/otechnik/loann_Zlatoust/statues/. – Data dostupa: 01.04.2015.
24. Kirskiy, Feodorit, yep. Tserkovnaya istoriya / Feodorit, yep. Kirskiy. – M. : Izd. “Rossiyskaya politicheskaya entsiklopediya”; Pravoslavnoye tovarishchestvo “Kolokol”, 1993. – 239 s.
25. Kirskiy, Feodorit. Tolkovaniye na knigu proroka Ioliya / Feodorit Kirskiy // Pravoslavnaya biblioteka. Azbuka very. Rezhim dostupa: <http://azbyka.ru/> http://azbyka.ru/otechnik/Feodorit_Kirskij/tolkovanie-na-proroka-ioilja/. – Data dostupa: 01.04.2015.
26. Kirskiy, Feodorit. Tvoreniye blazhennogo Feodorita Kirskogo, yepiskopa Kirskogo: v 8 ch. / Feodorit Kirskiy. – M. : Tip. V. Gotye, 1857. – T. 30. – 397 s.
27. Duluman, Ye. K. Antiokhiyskaya i Aleksandriyskaya shkoly i ikh vliyaniye na khristologicheskiye spory IV-VI vekov / Ye. K. Duluman. – M. : Moskovskaya dukhovnaya akademiya, 1950. – 183 s.